

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA MANTIQIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHNING MAZMUNI VA MOHIYATI

Bobonazarova Yulduz Alisher qizi,

Urganch davlat pedagogika instituti pedagogika fakulteti

maktabgacha ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

E-mail: @bobonazarovayulduz1200@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola maktabgacha yoshdagi bolalarda tafakkurni rivojlantirishning mazmun mohiyati ochib berishga qaratilgan. Shu bilan birgalikda bu maqolada bolalarning tafakkurini rivojlantirishda nimalarga ahamiyat berish, uning maqsadi va vazifalari o'z aksini topgan.

Kalit so'zlar: Tafakkur, tasavvur, nutq, rivojlanish, ong, muloqot.

Аннотация. Данная статья направлена на раскрытие содержания и сущности развития мышления у детей дошкольного возраста. Наряду с этим в статье отражены вопросы, на что следует обращать внимание при развитии мышления детей, а также определены цели и задачи данного процесса.

Ключевые слова: мышление, воображение, речь, развитие, сознание, общение.

Abstract. This article is aimed at revealing the content and essence of the development of thinking in preschool children. In addition, the article highlights the key aspects that should be considered in the development of children's thinking, as well as the goals and objectives of this process.

Keywords: thinking, imagination, speech, development, consciousness, communication.

Kirish. Bugungi kunda davlatimiz tamonidan maktabgacha ta'lim tashkilotlariga alohida e'tibor berib kelinmoqda. Maktabgacha yosh — inson hayotidagi eng muhim psixologik va ijtimoiy rivojlanish bosqichlaridan biridir. Aynan shu davrda bolaning tafakkuri shakllanadi va rivojlanadi.

O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida:

O'tgan davr mobaynida mamlakatimizda o'sib borayotgan avlodni sog'lom va har tomonlama yetuk voyaga yetkazish, ta'lim-tarbiya jarayoniga samarali ta'lim va tarbiya shakllari hamda usullarini joriy etishga qaratilgan maktabgacha ta'limning samarali tizimini tashkil etish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi.

Maktabgacha ta'lim sohasida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish uchun yaratilgan qulay shart-sharoitlar nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalari sonini yanada oshirish va ular ko'rsatadigan xizmatlar turlarini kengaytirish uchun mustahkam poydevor bo'ldi. Shu bilan birga, olib borilgan tahlil, bolalarning maktabgacha ta'lim bilan qamrovini ta'minlash, maktabgacha ta'lim muassasalarini zamonaviy o'quv-metodik materiallar va badiiy adabiyotlar bilan to'ldirish, sohaga malakali pedagog va boshqaruv kadrlarini jalb qilish masalalarini hal etish zarurligini ko'rsatmoqda.

Adabiyot tahlil. Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, bolalarning sifatli maktabgacha ta'limdan teng foydalanishini ta'minlash, maktabgacha ta'lim xizmatlarining nodavlat sektorini rivojlantirish maqsadida, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 30-sentabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimini

boshqarishni takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida’gi PQ-3955-son qaroriga muvofiq:

1. Quyidagilar:

a) O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta‘lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi (keyingi o‘rinlarda — Konsepsiya) 1-ilovaga muvofiq, quyidagilarni nazarda tutgan holda:

maktabgacha ta‘lim sohasidagi normativ-huquqiy bazani yanada takomillashtirish;

maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish;

bolalarning sifatli maktabgacha ta‘lim bilan qamrovini oshirish, undan teng foydalanish imkoniyatlarini ta‘minlash, mazkur sohada davlat-xususiy sherikligini rivojlantirish;

maktabgacha ta‘lim tizimiga innovatsiyalarni, ilg‘or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish;

Maktabgacha ta‘limni boshqarish tizimini takomillashtirish, maktabgacha ta‘lim tashkilotlari faoliyatini moliyalashtirish shaffofligi va samaradorligini ta‘minlash.

Tadqiqot metodologiyasi. Maktabgacha yoshdagi bolalar atrofdagi olamni asosan o‘yin faoliyati orqali anglaydi. Shu sababli mantiqiy tafakkurning shakllanishida didaktik, konstruktorlik va syujetli-rolli o‘yinlarning o‘rni alohida ahamiyatga ega. O‘yin jarayonida bola taqqoslaydi, tahlil qiladi, xulosa chiqaradi va muammoga yechim topishga harakat qiladi.

Bolalarga tayyor javob berishdan ko‘ra, ularni mustaqil fikrlashga undovchi savollar berish mantiqiy tafakkurni rivojlantiradi. Masalan, “Nima uchun?”, “Qanday qilib?”, “Agar shunday bo‘lsa nima yuz beradi?” kabi savollar bolaning sabab-oqibat bog‘liqliklarini tushunishiga yordam beradi.

Mantiqiy fikrlash va nutq bir-biri bilan uzviy bog‘langan jarayonlardir. Bola o‘z fikrini izchil bayon qilishni o‘rgangani sari voqealar o‘rtasidagi bog‘lanishlarni ham chuqurroq anglay boshlaydi. Shu bois ertaklarni tahlil qilish, hikoya tuzish va suhbatlar tashkil etish muhimdir. Mantiqiy tafakkurni rivojlantirish faqat mashg‘ulotlarda emas, balki kundalik faoliyatda ham amalga oshiriladi. Masalan, buyumlarni rangiga, shakliga yoki vazifasiga ko‘ra guruhlash, ketma-ketlikni aniqlash, oddiy muammoli vaziyatlarga yechim topish bolalarning fikrlash jarayonlarini faollashtiradi.

Tahlil va natijalar. Mantiqiy tafakkurni rivojlantirishda tarbiyachi bilim beruvchi emas, balki yo‘naltiruvchi sifatida faoliyat yuritishi lozim. Tarbiyachi bolani izlanishga, kuzatishga, taxmin qilishga va o‘z xulosalarini asoslashga undashi zarur. "Maktabgacha yoshdagi bolalarda mantiqiy tafakkurni rivojlantirishning eng samarali usuli — ularga tayyor bilimlarni berish emas, balki mustaqil izlanish va muammoli vaziyatlarni hal qilish imkoniyatlarini yaratishdir" degan g‘oyani ilgari surishingiz mumkin. Maktabgacha yoshdagi bolalarda mantiqiy tafakkur avvalo kuzatish va taqqoslash jarayonlari orqali

rivojlanadi. Bola atrofdagi predmet va hodisalarni kuzatar ekan, ularning o'xshash va farqli jihatlarini aniqlashga harakat qiladi. Bu esa tahlil qilish, umumlashtirish va xulosa chiqarish kabi aqliy operatsiyalarning shakllanishiga zamin yaratadi. Shuning uchun bolalarni tabiat, jamiyat va kundalik hayot hodisalarini kuzatishga yo'naltirish mantiqiy tafakkur rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ko'pincha bolalarning xato javoblari kamchilik sifatida baholanadi. Aslida esa xato qilish tafakkurning rivojlanish jarayonidagi tabiiy bosqich hisoblanadi. Bola xatolarini tahlil qilish va to'g'ri javobni mustaqil topishga intilish orqali fikrlash jarayonini faollashtiradi. Shu sababli tarbiyachi bolani xato qilganligi uchun tanqid qilish o'rniga, uning fikrlash yo'lini tahlil qilishga yordam berishi maqsadga muvofiqdir.

Mantiqiy tafakkur faqat qoidalar asosida fikrlash emas, balki yangi yechimlarni topa olish qobiliyatini ham o'z ichiga oladi. Bola konstruktorlar bilan ishlaganda, rasmlar yaratganda yoki ertak uchun yangi yakun o'ylab topganda bir vaqtning o'zida ham mantiqiy, ham ijodiy fikrlashni namoyon etadi. Shu jihatdan maktabgacha ta'lim jarayonida ijodiy topshiriqlardan foydalanish mantiqiy tafakkurning rivojlanishiga xizmat qiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda mantiqiy tafakkur avvalo kuzatish va taqqoslash jarayonlari orqali rivojlanadi. Bola atrofdagi predmet va hodisalarni kuzatar ekan, ularning o'xshash va farqli jihatlarini aniqlashga harakat qiladi. Bu esa tahlil qilish, umumlashtirish va xulosa chiqarish kabi aqliy operatsiyalarning shakllanishiga zamin yaratadi. Shuning uchun bolalarni tabiat, jamiyat va kundalik hayot hodisalarini kuzatishga yo'naltirish mantiqiy tafakkur rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ko'pincha bolalarning xato javoblari kamchilik sifatida baholanadi. Aslida esa xato qilish tafakkurning rivojlanish jarayonidagi tabiiy bosqich hisoblanadi. Bola xatolarini tahlil qilish va to'g'ri javobni mustaqil topishga intilish orqali fikrlash jarayonini faollashtiradi. Shu sababli tarbiyachi bolani xato qilganligi uchun tanqid qilish o'rniga, uning fikrlash yo'lini tahlil qilishga yordam berishi maqsadga muvofiqdir.

Maktabgacha yoshda shakllangan mantiqiy tafakkur bolaning keyingi o'quv faoliyatida muhim omil hisoblanadi. Tahlil qilish, taqqoslash, sabab-oqibat bog'liqliklarini aniqlash va xulosa chiqarish ko'nikmalariga ega bo'lgan bolalar yangi bilimlarni tezroq o'zlashtiradi. Demak, maktabgacha ta'lim davrida mantiqiy tafakkurni rivojlantirish nafaqat bugungi, balki kelajakdagi ta'lim sifati uchun ham muhim ahamiyatga ega.

Maktabgacha yosh davri bolaning intellektual rivojlanishida muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Aynan shu davrda mantiqiy tafakkurning dastlabki elementlari shakllanib, bolaning atrof-muhitni anglash, hodisalar o'rtasidagi bog'liqlikni tushunish hamda mustaqil fikr yuritish qobiliyati rivojlana boshlaydi. Tadqiqotlar va pedagogik kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, mantiqiy tafakkur bolaning bilimlarni o'zlashtirishida, muammoli vaziyatlarni hal etishida va ijodiy faoliyatida muhim ahamiyat kasb etadi. Mantiqiy tafakkurni rivojlantirish jarayonida o'yin, muloqot, kuzatish va amaliy faoliyatlarning o'zni beqiyosdir. Bola faol ishtirok etadigan ta'lim muhiti uning fikrlash jarayonlarini

ragʻbatlantiradi, tahlil qilish va xulosa chiqarish koʻnikmalarini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, tarbiyachi va ota-onalarning qoʻllab-quvvatlovchi yondashuvi bolaning erkin fikrlashi va oʻz imkoniyatlarini namoyon etishiga xizmat qiladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalarda mantiqiy tafakkurni rivojlantirish kelajakdagi taʼlim muvaffaqiyati va shaxs sifatida kamol topishining muhim omillaridan biridir. Shuning uchun taʼlim-tarbiya jarayonida bolalarning mustaqil fikrlashi, izlanishi va muammolarga yechim topishiga yoʻnaltirilgan metodlardan keng foydalanish maqsadga muvofiqdir. Mantiqiy tafakkuri rivojlangan bola nafaqat bilimlarni samarali oʻzlashtiradi, balki hayotiy vaziyatlarda ongli va asosli qaror qabul qilish hamda erkin fikrini bayon qilish qobiliyatiga ham ega boʻladi. Maktabgacha yosh davri bolaning intellektual rivojlanishida muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Aynan shu davrda mantiqiy tafakkurning dastlabki elementlari shakllanib, bolaning atrof-muhitni anglash, hodisalar oʻrtasidagi bogʻliqlikni tushunish hamda mustaqil fikr yuritish qobiliyati rivojlana boshlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: Oʻqituvchi, 2021.
2. Vygotsky, Lev Semyonovich. Tafakkur va nutq. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019.
3. Piaget, Jean. Bola psixologiyasi va intellekt rivojlanishi. – Toshkent: Fan, 2020.
4. Poddyakov, Nikolay Nikolaevich. Maktabgacha yoshdagi bolalar tafakkurining rivojlanishi. – Moskva, 2018.
5. Leontev, Aleksey Nikolayevich. Psixik rivojlanish nazariyasi. – Moskva, 2017.